

Михаил Груев, Алексей Кальонски

ВЪЗРОДИТЕЛНИЯТ ПРОЦЕС

Мюсюлманските общности и комунистическият режим

Институт за изследване на близкото минало

Тази неделя в [електронна библиотека](#) на **desebg.com** ви представям може би най-пълното изследване за политиката на БКП към мюсюлманските общности – „Възродителният процес“ на историците

Михаил Груев

и

Алексей Кальонски.

Тази година се навършват 28 години от насилственото преименуване на българските турци.

Книгата на Михаил Груев и Алексей Кальонски е изключително ценна, защото е изградена върху обективно и цялостно проучване на политиката на БКП към българските мюсюлмани.

За разлика от повечето изследвания, посветени на „възродителния процес“ през 1985 г., двамата историци проследяват всички фази на комунистическата политика или най-общо казано от Георги Димитров до Тодор Живков.

Непосредствено след 9 септември 1944 г. комунистическата партия се опитва да спечели мюсюлманите на своя страна, като пристъпва към връщане на правата и отрицание на водената от дотогавашната държавна политика по българо-мюсюлмански въпрос.

Разселването при Георги Димитров

През 1948 г. БКП постепенно сменя отношението си към общността и поставя началото на нов, преходен етап към провеждането на нова политика. По директива на Георги Димитров от същата година се извършва триетапно изселване на мюсюлманско население по цялата южна граница. Променено е местожителството на около 10 000 български мюсюлмани. В края си кампанията съвпада с изселническата вълна от 1950-1951 г., когато сред около 250 000 заявления за изселване в Турция има и около 40 000 помаци. Политбюро на ЦК на БКП не разрешава това масово емигриране.

„Паспортизацията“ при Вълко Червенков

При Вълко Червенков партията набеязва кампания за изкореняване на ислямската религия и свързаните с нея културни особености. Първият директен сблъсък на общността с комунистическата власт е през 1953 г., когато е поставено началото на цялостна „паспортизация на населението“. Снимките за новите паспорти предизвикват съпротива, породени от суеверието в мюсюлманите от „отпечатване на сянката“. Най-голямо е недоволството от формулировката, записвана в новите паспорти – „българи мохамедани“.

Край на преходния етап в политиката на БКП към тази общност настъпва с утвърждаването на Тодор Живков за първи секретар на партията през април 1956 г. Още през ноември същата година под негово ръководство Политбюро на ЦК на БКП приема първия официален документ по проблема – „Мероприятия за издигане политическото и културно равнище на българите с мохамеданска вяра“. Както и в други сфери набеязаните мерки на различни нива в партийната и държавната йерархия следва да се разглеждат в контекста на все по-ясно очертаващото се пълно доминиране на личните виждания и подходи на Тодор Живков към мюсюлманското население.

Разфереджаването при Живков

През 1959 г. се пристъпва към т. нар. разфереджаване. Първите опити за насилствено премахване на традиционното мюсюлманско облекло са от 1958 г. Насилствените кампании се редуват с временни отстъпления, предизвикващи в различните групи постоянно объркване и илюзии, че поредната акция е последна. Вместо приобщаване мерките имат обратен ефект и затварянето на общността се задълбочава. „Културната революция“ на партията, целяща обща модернизация на бита цели заличаване на различията в новото атеистично общество. В следващите мерки влиза забрана на някои традиционни мюсюлмански обреди, като обрязването на момчета и разделяне по произход в армията.

„Възродителната“ акция от 1964 г.

Приобщаването на българите мюсюлмани протича с „възродителни“ акции още през 1964 г., които са съпътствани със съпротива. Така е тази в село Рибново. Вълненията там забавят кампанията за смяната на имената със 7-8 години. Участниците в тази „възродителна“ акция като Пенчо Кубадински, Кръстю Тричков и Петър Дюлгеров бързо се издигат в партийно-държавната йерархия и стават неразделна част от Живковия политически кръг чак до края на управлението му.

Смяната на имената на помаците

В битово отношение районите с български мюсюлмани са променени значително през 60-те и 70-те години. В периода 1970-1974 г. управлението на Живков предприема следващата кампания по промяната на имената на помаците. Акциите в Родопите са придружени с ексцесии и съпротива от страната на населението. Стига се до жертви, а на онези, които оказват най-яръстна съпротива са раздадени тежки присъди.

Въпреки че в резултат на сключената през 1968 г. двустранна спогодба с Турция, третираща „разделното семейство“ около 115 000 напускат заминават в южната съседка в началото на 80-те години демографските резултати тревожат Живков. Турците отново са над 9 процента от населението на страната.

В началото на 80-те години отново се засилва натискът върху отделни групи, семейства и лица извън компактните райони. Все повече турци биват принудени да сменят имената си при заемане на определена длъжност или при получаване на ново жилище или разрешение за строеж. Преименуването включва не само децата, но и родителите от смесени турско-помашки бракове. По този начин обхватът значително е разширен. От пролетта на 1982 г. до края на 1984 г. са сменени имената на около 50 000 души.

Наследствата на принудителната интеграция

Тези подробности дават по-добра представа за събитията, предхождащи насилственото преименуване от 1985 г. и обясняват много въпроси, свързани с него.

Авторите са изследвали подробно различни архиви. Те са успели да предадат последиците от комунистическата политика към българските турци в различните периоди, цитирайки съдбите на различни жертви на насилственото преименуване.

В заключението си Груев и Калъонски разглеждат и наследствата на принудителната интеграция на турското малцинство при комунизма. Като най-важно политическо наследство те посочват появата на нов влиятелен и противоречив фактор в обществения живот, какъвто е Движението а права и свободи. „Оценките за нейната роля се проектират в политически, медийни и експертни дебати между образите на конструктивен и нормализиращ фактор и клиентелистка, олигархична и властово монополна структура”, посочват авторите. Според тях са налице достатъчно сигурни свидетелства и изследвания, които потвърждават обобщението, че „възродителният процес” временно замразява тенденциите към постепенна и естествена интеграция.

Другият важен въпрос, които те поставят е доколко и в каква степен е преодоляна, изживяна и осмислена травмата, нанесена на мюсюлманите и турците, а и на цялото българско общество. Историците смятат, че някои днешни нагласи и изборни резултати отново след националистическите викове в началото на промените отново биха могли да поставят на изпитание етнорелигиозното съжителство вече в условията на умора и омерзение от прехода, в новите рамки на европейския съюз.

Михаил Груев, Алексей Калъонски „Възродителният процес” – мюсюлманските общности и комунистическият режим, Институт за изследване на близкото минало, изд. „Сиела”, 2008 г., 211 страници.

„Възродителният процес” – от Георги Димитров до Тодор Живков

Написано от Христо Христов
Неделя, 13 Януари 2013 16:05

За по-новите читатели на сайта - [тук може да прочетете поредицата "Живков и "възродителния процес"](#).